

KECSKEMÉTI LAPOK

ELŐFIZETÉSI DIJ:

Egész évre 5 ft — kr. Negyedévre 1 ft 50 kr.
Félévre . . . 2 „ 50 „ Egy szám ára 12 kr.

Előfizetni az év folytatán minden hónap elején lehet.

POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI HETILAP

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP

SZERKESZTŐ LAKIK: HALASI-ÚTCZA, 17. SZ.

KIADÓ-HIVATAL: BUDAI-ÚTCZA, 184. SZ.

Hirdetési díj: 4 hasábos petit sor 5 kr., többzsíri vagy terjedelmes hirdetéseknek árbejegyzés adatik. Bélyegdíj minden beiktatásért 30 kr.

Ecce Homo!

Itt az írás, olvassátok!

Vámos Béla képviselőjelöltünk megtartotta program-beszédét; az impozáns számban megjelent választó polgárokból állott hallgatóság dörgő és harsogó helyeslése és éljenei meggyőzően bebizonyították, hogy e remek beszéd — melyet lapunkban im egész terjedelmében közlünk, és a melyet a legmelegebben ajánlunk a választó polgárok figyelmébe — megtalálta az útát a szívhez úgy, mint az észhez; meggyőzően bebizonyították azt, hogy azok az elvek és eszmék, melyeket képviselőjelöltünk oly kitünő szószoki erővel és nemes hévvel hangoztatott, valamint a magyar nemzet többségének, úgy felső-kerületünk derék választó polgárainak is elveit és eszméit képezik; bebizonyították azt, hogy azokat a nemes és magas szeszű cselekedeteket, melyeket Vámos Béla az állam, a nemzet, a törvényhozás által kitűzendőknek és megvalósítandóknak tart, a felső-kerület választó polgárai szintén kitűzendőknek és megvalósítandóknak tartják.

De meggyőzően és ékesszólóan bizonyítja e beszéd azt is, hogy a három jelölt közül Vámos Béla a legméltóbb, sőt — bátran kimondhatjuk — egyedül méltó arra, hogy Kecskemét városát, az alföld és magyarság egyik legnagyobb metropolisát, a parlamentben képviselje.

Mert az egyik jelölt az átkos visszavonás, a gyűlölet, barbarizmus és polgári háború alapostola, a közép-kori sötétség huroggyalga; a másik a mindig és mindent tagadás szellemétől vezéreltetve ideális és a mostani viszonyok közt elérhetetlen cselekedetnek áldozza föl a nemzet, a nép igazi és életbevágó létevékeit.

Vámos Béla ellenben — mint beszédéből is kitűnik — a nép igazi érdekeit és ezeknek megvalósítását tartja szem előtt; nem ideális és elérhetetlen cselekedet után tör, nem az álom országában barangol, hanem a nép útjére teszi kezét; azokat a bajokat és betegségeket akarja orvosolni, melyek az állam és nép életében egyre-másra tüntetnek föl; azokat a veszélyeket akarja eltávolítani, a melyek fejünk fölött tornyosulni kezdenek; szóval a gyakorlati politika, a cselekvés és tett embere, kiben az igazi hamisítatlan szabadelvűség, lelkes ügybuzgalom, hazafias törekvés, valamint az állam és nép bajainak élesesű fölismerése összhangzóan egyesülnek.

Olvassátok el beszédét, fontoljátok meg, latolgassátok elfogulatlanul és részrehajlatlanul annak minden szavát, ha ezt és így teszitek, minden bizonynyal meggyőződve fogtok fölkiáltani: „Ez a mi embertünk!”

Eddig nagyon kevés szava volt városunknak a törvényhozásban; ott ültek képviselőink az országház padjaiban és folytonosan mélységesen hallgattak, s míg sokkal kisebb és jelentéktelenebb kerületek képviselőik által élénk részt vettek a nemzet sorsának intézésében, Kecskemét város szava ezeknél nem hallatszott soha!

Ez így tovább nem maradhat!

Nekünk oly képviselő kell, ki képes arra, hogy városunk szavának súlyt

és nyomatókat adjon; oly képviselő, ki nem tagadás és rontás, hanem a cselekvés és tett, az alkotás embere; oly képviselő, ki nem a visszavonás, gyűlölet és polgárháború, hanem a béke, és a nép igazi érdekeinek harczosa előmozdítója!

A három jelölt között csak egy ilyen férfi van, s ez: Vámos Béla. Kinek nevénél eddigi képviselőink után méltán felkiálthatunk: Ecce Homo! Ime, egy ember! a ki nemcsak frazióson nyargal, nemcsak gyűlöletből táplálkozik, mint ellenjelöltjei, hanem tenni kész, tenni képes, és ha megválasztjátok, tenni is fog a nép érdekében.

A december 2-ikán megejtendő választásoknál azért részen legyünk! A győzelemre biztosabb kilátásunk még nem volt! Diadalmaskodjék a zászló, melyre fel van írva:

Éljen Vámos Béla!

Itt az írás, olvassátok!

Tisztelt Polgártársak!

Két eszmét ismerek, melyért mindenkor lelkesültem s melyet nem tagadtam meg soha, ki magyarnak született; egyik a szabadság, másik a magyar államiság szent eszméje. Ha multját tekintem nemzetünknek, azt kell mondanom, hogy ezekben élt; ha a jövőre gondolok, azt kell hinnem, hogy csak ezek által lesz élte. Nemzetünk egész sorsa van kitéve e két eszmében; s érezzük, hogy minél inkább valósulnak, tetet ötenek ez eszmék, annál szebb és boldogtób lesz a jövő! A haza érdekében végzett legjobb munkának pedig azt tartjuk, mely ez irányban mindinkább létesítést tesz, tehát a szabadság talaját egyengeti, folytonosan termékenyebb teszi, s a magyar államiság eszméjének fejlesztését és szilárdítását tovább fűzi a történelem fonálán.

E munka főresze a magyar államhatárolma, a nép kifolyásaképzése azokra esik, kik közvetlenül arra hivatottak, hogy a főhatárol gyakorlati befolyásolják és irányozzák.

S ime, e hivatást igényli magának az — és pedig ott, a hol annak szerepök legszélesebb és súlya legnagyobb — ki oda lép a választási urnához, s azt kívánja a választó polgároktól, hogy küldjék el a törvényhozó testületbe s tegyék részesevé a haza sorsát intéző népfelügyeletnek.

Ha elgondolom, hogy mennyire gazdagnak kell lenni annak polgári érényekben, tudományban, nép- és emberismeretben, a ki ily sokra kíván biztatni és aztán eszméket arra, hogy nem kevesebb az — tisztelt választó polgárok! — mit Önök bizalma folytán elérni kívánok: nem tagadhatom, hogy azon ember helyzetében találok magamat, kitől a biblíának a választottak kellekire utaló példázata szerint az kérdezett: „Barátom! mi módon jöttél ide, holott nincsen menyegző ruhád?” (Máté XXII. r. 12. v.)

S e kérdés súlyát érzem kell azért is, mert jól tudom, hogy épen nem tartozom azok közé, kiket a közügyek terén szerzett érdemek a népszerűség Nimbusával öveztek körül; sőt csak azzal sem dicsekedhetem, hogy e város polgárszűllője vagyok, s gyermek álmáim bölcsője fölött itt virrasztott volna az édes anyai gondviselés!

Hogy mégis felemeltem föl, nyugodt öntudattal állok itten, azt ne önhittségnek, hanem az engem ide vezérelt indokok tisztaságának méltóztatásnak tulajdonítom.

Oly országban, melynek a népképviseletre alapított törvényhozó testülete, s a parlamenti többség kifolyását képező kormánya van, politikai pártoknak kell lenni, mert ezekből merül életteremtés az ország fenálló alkotmány. A politikai pártoknak pedig, a politikai szabadsággal vizoson kötelesek, minden választás alkalmával megjelenni a küldetésen, s hogy legyen valaki, kinek neve alatt elveik érvényesítésre sorakozhatnak, a párt azon tagjainak, kit a vezérferiák kijelölnek, ha csak magasabb mentő okokra nem

hivatkozhatik, magát a párt rendelkezésére bocsátani polgári kötelessége.

E polgári kötelesség teljesítése vezérelt ide: jöttem a véget, hogy megjelenésem bizonyosságul szolgáljon ama ténynek, hogy Kecskemét város felső-kerületében a szabadelvű párt él, élni akar és nincsen „elenyésző kisebbségben”. És vezérelt — azon önbizalom is, hogy ha a párt megizmosodása a népkar képviselőletéhez juttatna, a tehetség foglalkozásai pótolhatom jóakarattal, megízéztet munkássággal — főképp pedig azon érzelmek és eszmék követésével, melyeket lelkembe vésett, meggyőződésemre éllet, egy évtizedet meghaladó időn át történt folytonos érintkezésben azon közszellemmel, mely e város polgáraitban él, mely Önöknek — tisztelt választó polgárok! — részeit az elődök érényben átöröklött erkölcsi kincse, részeit saját művek, saját jellemük és szellemök alkotása.

A ki éveken keresztül látta, hogy e város polgárainak közszelleme, mint olvaszt fel mindent mi idegen, vallás, nyelv, nemzetiség, rang és állapot különbsége nélkül, úgy hogy az, mi idegen, itt az együttérés és együtt-gondolkodás öszhangjában tűnik el, de egyéniségeknek elvesztése nélkül, mert ezen átalakuláson egyéni becének elismerése s csak idegen-szerű sajtóságainak levételése által vitetik keresztül; a ki tapasztalta, hogy itt a hitfelekezetek közötti béke, sőt szeretet nem ábrándkép, hanem megtestesített eszmény; a ki ismeri e nép eleven jogszertét, öntudatos törvényiszteletét, azon magas színvonalú politikai érétséget, mely a politikai meggyőződést még az ellenfélben is tisztelgetben tartja; a ki tudja, hogy a kultur élet székségeit iránt oly mély érzékek viseltek, miszerint áldozatai, melyeket egyháznak, tanügynek, iskolájának érév-évre nagy áldozatkészséggel meghoz, méltó arra, hogy országszerte példaképpen említtessék; s a ki észlelte e város területén a gazdasági tevékenységnek azon szívós élet-képességét, mely egyesek közt a vagyon csodálatosan arányos megosztását szülte, míg magának a városnak dominiumot adott, s mely a pauperizmus és proletariátus veszélyei előtt kaput zárt és útját állja annak, hogy a töké és a munka közti harcz, bármely jelszó — főleg pedig osztályharcz című — ide becses-pesztessék: a ki — mondom — oly szerencsés volt, hogy eszmélhetett a helyi közszellem mindezen jelenségeire, annak szíve és esze oly benyomások alá került, melyekkel többé a cselekvés terén sem szakíthat, s melyek biztosítékul szolgálnak annak, hogy nem fogja eltévesztve az igaz útát ott, hol a szabadság valódi érdekeit tettekkel kell szolgálni, s hol a magyar államiság építéletnek szilárdítását és betetőzését ezéző munkát kell véghezvinni úgy, hogy minden időben kiállja az ellenséges támadások tüpróbárait!

E tudat nekem a képviselői mandátum birtokában erős váramul szolgálta. De, hogy lássák azt is Tisztelt Polgártársak! hogy mennyiben vált bennem öntudatos a azon politika, melynek híve, követője vagyok, s így bizalmuk a valóban meggyőződésemet képező elvek megismerése által is megtalálja irányomban a maga biztosítékát, elmondom általánosságban s csak a főbb elvekre szorítokozva politikai nézeteimet.

I.

Politikai meggyőződésem alapjának és kiindulási pontjának az 1867. XII. t. czikket; az „osztrák-magyar monarchia” közös érdekei viszonyairól szóló — már annyik által és annyiszor megvitatott s megbírált alaptörvényt nyilvánítom, oly értelemben, miként azt a fusió által megalakult szabadelvű párt magává tette, hogy t. i. első feladatának a megrendült államháztartás egyensúlyának helyreállítását tekintie, de e mellett nem mulasztandja el a politikai konstellatciók oly irányú felhasználását, hogy az állami függetlenség erkölcsi, anyagi, sőt a belviszonyokat illetőleg jogi és intézvényes feltételei is, mindinkább kifejlesztessenek.

A magyar állam függetlensége a valódi hazafi törekvéseinek célját képezni nem szünhetik meg soha. De nagy különbség van a politikában a között, hogy úgy tűzitek-e ki, mint legközelebbi, vagy mint végső cél. Ifjúságom kezdetén úgy rajongtam azért, mint

a politikai élet napirenden levő céljéért; mert akkor csak az érzelmek politikáját is kerestem s az ily politikus miben sem különbözik a szerelmestől, ki csak a célt — a házasságot látja — s a családi alapítás feltételeivel nem törődve; azon igazságról megelégedve, hogy e szerelem is didereg, ha fűzik, az is kihűl, ha meleg étellel nem táplálkozik — mihielyt szeret, nyomban a házasságot is létesíteni akarja. De a komoly tanulmány és élettapasztalat meghozták számomra azt a tanulságot, hogy azon alaptörvényeknek, melyek már a tényekben gyökeret vertek, rögtönzött változtatása kockázatos a nép sorsával; hogy az a politika, mely folytonosan döngeti az államépületének egyik fundamentumát, a többiek erkölcsi talaját is megingatja; mert a népből azon tévhitet ébreszt, hogy momentum (pillanatszerű) átalakítás alá eshetik az is, minek az állam létben állandónak kell lenni, mely tévhit, hogy mily veszélyes szülő oka, azt a Franciaországban már annyiszor bekövetkezett alkotmány-változások s az ezekkel kapcsolatos forradalmi rázkódások elég kézzelfoghatólag tanúsítják; mely rázkódások egy kevésbé compact, főleg polyglott államot — minő hazánk — bizonyára szétáldítják volna. Beláttam azt is, hogy a gyakorlati politikának legközelebbi céljait és eszközeit az adott viszonyokhoz kelléven mérni, be kell érnie azzal, hogy csak lassanként, lépésről-lépésre menve valósíthatja meg eszményi céljait. Elfogadtam tehát a közögi kiegyezést, fenntartás nélkül ugyan, de nem mint célt, hanem mint eszközt, mint tévkenyességi alapot azon nagy munkához, mely a magyar állam oly megizmosítását veszi célba, hogy annak ne a papírra írt törvény betűje — melyet ma kezünkbe adhat, holnap szétéphet az események szeszélyes fordulata — hanem saját éreje adja meg egykor a valóban független állam kategóriáját.

S ez alapon állva — megvallom — épen nem támaszt bennem aggodalmat azon felfogás, hogy a kiegyezési törvény oly veszélyek magvait rejti magában, melyek okvetlenül a magyar állam ényeszetére vetnek; mert nézetem szerint ez alaptörvény a magyar államiság ábdicéfalását épen nem foglalja magában. Hisz a közöseknek nem nyilvánítom belügyekben az állami függetlenségét is fenntartja. Szélesebb körben, mint ezt p. o. az északamerikai confederatiónban látjuk, pedig az ahoz tartozó államok mindögye magát valódi államnak tekintie; a nemzetközi viszonyokban — habár a dualizmus alakjában — a magyar monarchiát az európai államoktól Chináig és Japánig ismertté tette, megtanítván minden népeket arra, hogy a politikai hatalmak mérleg-serpenyőjében az osztrák-monarchia mellett a magyar is mindig számításba veendő; a közösgyek elintézésének pedig oly módját létesítette, mely mellett a két államfél akaratát minden lényeges kérdésben compromittálni kénytelen, jólél annak, hogy egyik sem áll a másik felett, s hogy többé az a harmadik tényező komolyan számításba sem jöhet, mely a kiegyezés előtt, mint lidérez nyomás nehezedett mind a ketőre, az egyiket az absolutizmus békóval lenyűgözve, a másikat folytonos harcban tartva — értem az osztrák egységi eszmét — mely a magyar államot oly sokáig a beolvastás veszélyével fenyegette: azt csak az vonhatja kétségbe, a ki nem figyelt meg a lajtántúli tartományok többségének újabb közögi törekvéseit. Egy jelentékeny államférfiú mondotta: „Ausztria nem állam, hanem csak kormányzat”. E jellemző nyilatkozat valódsága fölé hajtja az osztrák államszmét, a birodalmi tanácsban képviselt tartományok nagyobb részének törekvése, úgy hogy szerencse lesz, ha sikerül meggátolni — legalább addig, míg ránk nézve is kívánatos — hogy azok a federalizmus karjaiba ne rohanjanak. De épen ezért másfélre ma már elmondhatjuk, hogy a magyar államiságnak a minévt beolvastatás osztrák államszmétől eredő veszélyei eltűntek úgy, hogy a feltámadás reményesillaga is lehullott felettük.

A legnagyobb veszély, mely hazánk államiságának fenmaradását kétségessé teheti, többé nem innét, ez idő szerint nem is kívülről fenyegetődik, hanem itthon, a haza határain belül állna elő, ha azon szabad kéz, mely a magyar törvényhozás és magyar kor-

mány által függetlenül intézheti az ország sorsát, nem sietne a magyar államiság épületét kiépíteni, s a nép erkölcsi, intellektuális és anyagi erőt kifejlesztene, úgy, mint azt a nemzet szükségletei s a modern korszellem követelik.

II.

A magyar államot oly szilárd alapon létesítve, hogy minden időben megdűlőhatatlanság a rá nézve ellenséges tényezők bomlasztó hatását, én csak úgy tudom képzelni, mint a szabadság alapján jól berendezett intézményes jog- és kultur-államot.

Nagyon is itt az ideje annak, hogy az, minek az országban állandónak kell lennie, minden irányban biztosítsák és a legteljesebb felség az igazság felségének nimbusszával öveztesék körül — nescak a törvényben, hanem a köztudatban is, — hogy magát minden polgár biztosan mondhasza szabad polgárnak; a közhatalom csak czéljára érvényesülhessen; a nép fejlődése a kultur-államokkal egyenlő lépést tarthasson — és a mit első helyen kellett volna említenem — a haza mindig magyar legyen.

Általában ismert dolog, hogy a hűbértrendek és kiváltságok eltörölésével a szociális élet egészen megváltozott, átalakult. A rendek és kiváltságok eltörölése az emberi jogok proklamálásával vette kezdetét, melyeket a nagy francia forradalom irt zászárja alá: „az egyenlőség, testvériség és szabadság” jellegű alatt. Az emberi jogok elismerése megteremtette a szabad munkát, ez meg létrehozta a szellemi és anyagi produkciót az a csudálatos erejét, mely újabbnál-újabb javakat hoz elő, gépekkel helyettesíti a munkásokat, találmány találmányra halmoz, fölép az ég felhői közé, nagy hegyláncolatokat tör át, azokon keresztül vasutakat épít, s a villamos-ság hatékonyaságával egyszerre átkarolja, úgy-szólvá megsemmisíti a távolságokat; és mindezen alkotásaival nekünk csupán azt hirdeti: ez csak a kezdet; az emberi szellemnek a természet felett, a természetudományok útján kivívandó uralma egy újabb világot fog meg teremteni, melynek — úgy-szólvá — sejtelmével sem bír a mai nemzedék!

A mai kor ekként megszületett szociális élete, a gazdasági társadalom képét tárja fel előttünk, melyben ész és szellem, kéz és fej összevetve működik. A központ az egyén, aki magánál magasabb czél nem ismer; sokkal magánál dolgozik, mert érzi, hogy másokkal együtt minden, önmagában semmi; de másokkal együtt is mindig a maga kezére dolgozik, s azt az előnyt és hasznot, mit magának ragadhat, bizony nem engedti át senki gép szeméért másnak. Harez, küzdelem ez a létér, melynek rúgója épen ez az önzés. A vallás tanai s az erkölcsi eszmék mérséklék e harcban az önzesség túlságosságait, de annak féken tartására mindig elégtelenek voltak s elégtelenek is maradnak. A művelt-ség terjedése és fejlődése mindinkább fokozni fogja e harczt hevét, mert szaporítja a szükségleteket és emberi vágyakat, az embert, hogy sokat ne nélkülözzön, soknak szerzése kényszeríti. S mivel az emberi szükségletek és vágyak a természettől adott és termelt javak összességében és felosztásában sohasem találják meg teljes perfectiójukat, sőt az emberi képességek és a javak felosztását elhatároló viszonyok különfélesége szembeötöl aránytalanságokat szül, annyira, hogy míg az egyiknek kényelmes életmódja, sokszor e mellett még felesleges is van, addig a másik még a mindennapi kenyér dolgában is nélkülözésre van kényszerítve: előáll a gyűlölet s ez átmejj minden életviszonyba, hol az ember oly emberrel találkozik össze, kinek helyzete az övénél jobb, s kit ő előnyösebb helyzete miatt nem képes kibeszálni annyira, mint az őt. E gyűlölet a küzdő feleket ellenségekkel teszi: s átcsap a harc azon térére, hol az ember isteni parancsot, erényt, emberi méltóságot, néha oly törvényt is, mely vagyont, életet véd, egyaránt megtagas. E harczt őrök logoboktól a párisi commune pusztításai és gyújtogatásában; e harczt döröge hallatszák ki — vagy legalább ez is kihallatszák a napirenden levő dinamit merénylésekből — hirdetőn a világnak, hogy a testvériség eszméje ábránd, az érdekek összhangja frázis és ámitás, az igazság pedig az, hogy a mai kor gazdasági társadalmának természete az érdekek ellentéte, s ez ellentét ha magára hagyatnék küzdelemben, megsemmisítene a civilizáció vívmányait, a társadalmat, sőt magát az embert.

Hála a gondviselésnek! mi magyarok ez ellentétek erőszakos kitöréseit még alighogy ismerjük; nálunk azok még szeleddibb alakban folytatódnak tudunkat; de a kinek van szeme a látásra, láthatja, hogy ott vannak mindenütt, hol az emberi akarat uralodik, belépődnek a parlamentbe, oda bújnak a politikai párt-érdekek közepébe alá, tért foglalnak a törvényhatóságok gyűléseiben, sőt már nyíltan és mereven is felmernek lépni a gazdasági foglalkozás különböző ágaiban s ott oda hatnak, hogy megvesztessék, erkölcsi alapjából kiforgassák a magyarnép conservatív jellemét s viszonyunk elterelje a dolgot, hogy minden nyilvános ingattagá, minden javunk bizonytalanná váljék!

A menekülést e bajoktól, a védelmet a gazdasági harczt túlkapásai és romboló kitörései ellen egyedül a jogállam eszméjében találja meg, mely e harczt felett az államot és intézményeit teszi úrrá, de úgy, hogy kimértenek a határokat; ott szabad a harczt, hol az nem pusztít, hanem termel, nem öl, hanem életet ad, s a kimért határokat megtartása felett az állam akarata örökös; oly biztosítottok mellett, hogy azokat nem forgathatják ki semmi önkény, sem alulról, sem felülről, sem akkor, ha lízongó csapatokkal lép fel, sem akkor, ha közhivatali visel, még akkor sem, ha a parlamenti mindenhatósság útján akarna érvényesülni; azokat még maga az örökös közhatalom is tisztelben tartani kényszerül.

Az ily értelemben vett jogállamnak alapelve a jogegyenlőség, a mi — mint azt minden alkotmányos állampolgár nagyon jól tudja — azt teszi: hogy a létért való küzdelemben egyenlő szabadság illet mindenkit, úgyis mint embert, úgyis mint polgárt; egyenlő arányban kell kiróni a közterheket; s egyenlőnek kell lenni a mértéknek, midőn az állam előnyt osztogat, vagy hátrányt állapít meg; a mit bizonyos feltételek mellett az egyiknek megad, azt ugyanazon feltételek mellett adja meg a másiknak is, s mit az egyiktől valamely okból megtagad, ugyanazon okból tagadja meg a másiktól is és mindez nescak ottan-ottan történjék, hanem állandón és minden körülmények közt keresztülvitések.

A jogegyenlőség ez eszméjét már a keresztényiség leghazadévalabb apostola — Pál apostol — hirdette e szavakkal: „Nincsen sem zsidó, sem görög, — sem szolga, sem szabad, — sem férfi, sem asszony között válogatás; mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztusban” (Pál Galat. lev. III, 28.) — a benne megtestesült felebarát szeretetben, az új-kor nagy bölcseségei ez elvet a hit teréről a jogtudomány terére vitték át; majd a francia forradalom átültette a jog- és államéletbe, s annak hatása folytán elfogadta minden művelt nemzet és az állam épületének alapjává tette. 1848 óta a magyar állam polgáraitnak a művelt államok polgáiraival közös kinsége — egészen úgy a mint ezt a többi szabad államokban látjuk, hogy t. i. minden állampolgárt megillet, kivétel nélkül, tehát nem, kor, vallás és nemzetiség különbsége nélkül is.

Es ime, mégis akadnak emberek, kiknek fenhangon hirdetett tanai szerint lehetséges, sőt szükséges volna, hogy e hazában a polgárok egy egész osztályától, több nagyfősséggel polgári jog, sőt az emberi jogok nagyrésze megvonassék. Nem veszik észre ezek, hogy oly javakat támadnak meg, melyeket a valódi hazafi úgyis mint ember, úgyis mint polgár, feltétlenül szentnek tart.

Megtámadják a munkaszabadságot, mert az általuk elkárthozható osztályunk rabzoltságát, vagy tán még annál is rosszabb sorsát akarják s csak annyiban modernebbek, hogy az ő rabzoltság jogaitól, tán csak félig megfosztott ember lenne, s közvetlenül nem az egyének, hanem a gazdasági társadalomnak volna rabzoltságja. Felfogásukra nézve miben sem különböznek ezek a rabzolgartörőktől, kiket már a történelem is elítél, sőt ökrök, meg másíthatatlanul. A rabzolgartörők arra hivatkoztak, hogy gazdaságilag tönkremenek, ha a néger nem lesz többé rabzolga és a négereket isten is rabzolgaiknak teremtette, mert telvük bünnel és az erkölcsi jellem mindenféle aljasságaival.

Es nem gazdasági bajokról panaszkodnak, s erkölcsi fogyatkozásokat emlegetnek-e a szóban forgó emberek is ép úgy, mint a rabzolgartörők? De a ki a közgazdaság elveit és hazai történetünk lapjait ismeri, az tudja, hogy a panaszt tárgyát képező gazdasági bajok csupán tünetek; körjelenségei a gazdasági fejlődés útján a nagy kultur-államokhoz képest hátramaradt, s a XIX-ik század eszméi szerint átalakult, de eléggé meg nem szilárdult magyar társadalomnak — rossz hajtások, melyeket még ott is, hol hátramaradás nincs, az átalakulás bevégzettségbe mégis a gazdasági élet mindaddig, míg a tőke és a munka becsé, értéke helyes arányban nem jut egymással. De e rossz hajtásokat lenyesgetni, e körjelenségeket eltüntetni s a bajt — melyet jeleznek — megrovosolni csak józan kulturális és közgazdasági politika követhet által lehet, melynek alapelve azonban mindig a szabad munka — s így a jogegyenlőség azarad.

A ki pedig egyesektől polgári, sőt emberi jogokat akar megtagadni, a jogtörvény által nem sujtathó, a földi bírót által utól nem érhető, tehát merőben az erkölcsi jellemet érdeklő cselekmények miatt: az tovább megy mint az állam, vagy annak hatóságai mehetnek; mert bíról fel let, hol a bírót csak Isten és a lelkiismeret lehet. Feltétlenül elítél, hol a javulás lehetősége nincs kizárva s hol a javítás munkájának keresztülvitelére nem az állam, nem a politikai pártusa, hanem az egyház, a vallás-erkölcsi nevelés és a jó emberek véleménye, társadalmi magatartása van hivatta. Ha pedig tovább megy s erkölcsi okok miatt egész osztályt vesz üldözébe; mivel egy egész osztály-

ban lehetetlen, hogy a rosszak mellett jók, a nemtelenek mellett nemesek ne volnának: a jót és nemeset is sujtani akarja. De hát akkor mire alapítja saját jogkörének épségét, becses egyéniségének hasonló üldözeteiktől való megengesztét? Tán arra, hogy magyarnak született? Ennek tudata engem is feleml, de én azt tartom, hogy magyar hazafi lehet minden magyar honos, ha a szó etymologiai értelemben nem magyar is; azt tartom, hogy a valódi magyar állampolgár büszkeségét épen az képezi, hogy a magyar társadalom egész-sége fejlődésére és a magyar államiság fenntartására elégséges, ha a haza sorsa felett a jog erejével és a törvény szentségével felfegyverkezett közhatalom, ennek tevékenysége s az államalkotó tulajdonképeni magyar elem erkölcsiége és kiváló értelmi képessége örökös. A magyar kiállotta már a kelet minden pestisét, a nyugati civilizációt minden bűnét, de a jogiránti tisztelét, egészséges életfelfogását és emelkedett nemes jellemét, mindez nem birta megtörtetni s kiirtani. Róma ledől, mert erkölcsi megromlottak; a magyar él, mert erkölcsi sohasem haltak ki — és épen azért képez államfenntartó elemet, mert úgy az emberiség közös, mint saját szerzését képező erkölcsét, minden körülmények közt képes megtartani, erőszak nélkül, jogfosztás nélkül, csupán azon cselekmények üldözése által, melyekre a büntető-törvény sűtötte rá az üldözendő cselekmény bélyegét.

Azért én nem halgathatom el azon meggyőződésemet, hogy a ki a nép és világ elé lépve, erkölcsi életünk elposványosodásának imminens veszélyeit hirdeti: az a magyar nemzet életképességéről terjeszt rossz híreket, s midőn az általa hirdettet veszély elhárítása végett — a polgárok bizonyos osztályára nézve — a polgári és emberi jogok megtagadásának, vagy tán a számtetésnek, vagy tán egy irtonművelnek szükségességét vitatja, megfellekedik arról, hogy a jogállam alapját, a jogegyenlőséget tagadja meg, s ha tanai a népeit vizsgálra találának, annak szívében gyökeret verének, valóban méltóvá válnék nemzetünk arra, hogy a művelt népek így ítéljék meg; ez a nemzet örökké barbar marad, Ázsiába s nem Európá középebe való!

Az ily következményű tanokat valló és hirdető emberek legfeljebb állapostolok lehetnek. Intentiókat még gyánusítani sem szeretek; azért csak felsőháthatok miattuk: „Uram! bocsásd meg nekik, mert nem tudják mit cselekszenek!” Az ugyan megtörténik, hogy elfogult emberekben, vagy olyanokban, kik nyíltan be nem vallható indokok által vezéreltetnek, találnak követőket; de utóvégre is csak a kiábrándultakat számot szaporíthatják; s ha ártatlanok is itt-ott: oly vihart támasztani nem fognak soha, mely a magyar jogállam épületét rendítene meg.

Az ily állapostoloktól én a jogegyenlőség évenek épségét és teljes érvényét, mely hazánkban a művelt európai államokkal közös jogalapon nyugvó államám emelte — egyáltalában nem félttem.

De a jogállamnak nem csupán alapját, hanem egyéb elemeit is feltaláljuk hazánk fenálló jogrendjében és létező államintézményeiben, csak ki kell azokat egészeníti és be lesz tetőzve a magyar jogállam épülete.

Hogy a kiegészítés munkája miként lenne végrehajtandó: azt tüzeten fejtegetni nem kívánom. Nem azért, mintha egy jelentékeny nemét politikus (Gneist) azon figyelmeztetés riasztana vissza, hogy azon „képviselejtől, ki az államszervezet pozitív jogi alapveit akarván választóvív megértetni, e czélpárt nehezen, a képviseletéget még nehezebben érné el”; hanem azért, mert e tárgy kimerítő fejtegetését egy program-beszéd keretében illo-nék nem tartom.

De van a kérdésnek egy-két élesebben kidomborodó, úgy-szólvá napi discussió tárgyát képező mozzanata, minek felemlítést nem mulaszthatom el.

A jogalkotás szempontjából mindenekelőtt kiemelem, hogy szükségesnek tartom a codificáció folytatását, tehát rendszeres törvénykönyvek alkotását a jog azon ágaiban, hol ilyenek még nem létesültek; mert ez a polgárok jog- és szabadságkörének minden irányú megállapítására szükséges, mi a jogállam szempontjából nem közönyös. Megalkotandó lesz tehát a büntető eljárás, mint a már kötelező büntetőtörvénykönyvek kiegészítése, — de nem a már kész tervezet elfogadása útján; mert ez a védelmet túlhatja, a vád ténykörülményeinek érvényesítésére hivatott ügyészből büntetőbíró csinál, s ezáltal a hatalmak helyes megosztását elvét confundja; aztán az ügyésznek oly széles rendfőri hatalomkörrel tulajdonít, hogy ezáltal veszélyezteti e testületnek azon már élő közszellemét, mely az ügyészégi törvény ellen, a polgári szabadság érdekeiből merített aggályokat oly fényesen megzáfoltta. Aztán hiánya az is e tervezetnek, hogy a súlyosabb büntetendő cselekményekre nem kívánja kiterjeszteni az esküdtzéki bíróságok hatóságát, mit nemesak a jogtudós bíróságok mellett elkerülhetlen felebbezés költségeinek mellőzhetőse ajánl, hanem azon körülmény is javasol, hogy az esküdtzéki intézmény a

jogzárületet fejleszti; mert ha a polgárnak az enyim és tied, élet és halál kérdéseiben kell ítéletet mondani: visszairad lelkiismerete, sőt visszairasztja még önzése is a részrehajlásból, az ártatlan elítélésből, s a valóban bűnös felmentésből. Az igazságos eljárás megszokása pedig a jogállam fenntartó elemeit szaporítja s a jövőre nézve az oly káros jelenségeknek elejét veszi, minők a mai esküdtzéki sajtóbíróságoknál tüdőneznek fel politikai, nemzetiségi szempontok szerint keletkezett verditekben.

Szükségesnek tartom a polgári törvénykönyv megalkotását a nép sajtószerevése és a magyar földbirtok érdekeinek megóvásai, s a történeti fejlődés szálain létrejött és életképesnek bizonyult magánjogi elveket a codex keretében foglalásává. A szóbeliség és közvetlenség elvére alapítandó polg. törvények és codificációja, s ezzel kapcsolatosan a felsőbb bíróságok decentralizációja, a valódi igazság érvényesítését biztosítván, a jogállam érdekében szintén keresztülviendő lesz. Nem mellőzhetem annak felemlítését sem, hogy az ügyvédi kart a jogállam lényeges intézményei közé sorolom. Hazánkban az ügyvédségről el lehet mondani, hogy ez a népek legkevésbé kedvezményezett osztálya, azon ápoló tevékenység szempontjából tekintve, mely a törvényhozástól, ered. Az abszolút korszak kreaturának jellem és tudományra való tekintet nélkül osztogatott ügyvédi diploma megingatta erkölcsi tekintélyét: több újabb hozott törvény megnyírálta keresetforrásait. E hátrányok fejében az ügyvédi rendtartás sovány vizsgát volt annyira, hogy meg vagyok győződve miszerint az ügyvédi kar jogosult érdekeinek kiéltetését csak annak reviziója útján lehet elérni, főleg a Franciaországban elfogadott szervezet azon alapveinek átültetésével, mely a pert felszerelő, a jogkezelés mechanikai teendőit végző ügyészt, a jogtudomány magaslatán álló, a jogsegélyt az ékes szóias varázserővel és az alapos készség sályaival nyújtó ügyvédtől megkülönbözteti. Addig pedig, míg az ügyvédi rendtartás ily gyökeres reviziója be nem következik, oly törvény keletkezéséhez, mely az ügyvédség keresteterráinak további megnyírálására szolgálna, szavazatommal hozzájárulni nem tudnék.

A polgári törvénykönyv megalkotása hosszabb időt igényelvén, országgyűlésünk azt be nem várva napi rendre hozta a polgári házasság kérdését. E kerület most választandó képviselője aigha fog befolyamni az e tárgyban benyújtott törvényjavaslat sorsára; — e tárgyat mégis inkább azon idegenszerűség miatt, melylyel a nép előtt bír, röviden érinteni kívánom. A polgári házasság kérdése a család eszméjével függ össze. A család az állam egyik alapintézménye, mert a családban szokja meg az ember az önmaga feletti uralkodást, önzésének a többi családtagok érdekeihez mért mérséklését s kötelességeinek hű és pontos teljesítését. A családban felöltözött ezen erények pedig a polgárhoz fűződő jogi érdekek biztonságát, az életnek a családon kívül eső viszonyában is előmozdítják. A család alapja pedig a házasság. Azért nem közönyös kérdés, hogy kik miként köthetnek házasságot; s különösen nem közönyös, hogy a valóságos szolgálat-e házassági akadály az egybekelni kívánó felek között? Mert minő azok helyzete, kik közt a házasság végkép ki van zárva? Ugy-e bizony ezek családi viszonya sem jöhnetek soha s így egymással szemben a kaszok állásba jutnak, melyek közt nem vegyülhet a vér s e miatt nem is terjedhet a szeretet országa, melyek közül az egyik körében takarékoság és örökös útján felhalmozódott vagyon, a másik körébe való átszármaszásnak épen azon útját nem ismeri, mely legönzötelemből és legalkalmasabb eszköz a különböző osztályok gazdasági viszonyaiból eredő gyűlölet fattyújátásainak kiirtására. A kaszok létele a családnak a jogrendet istápoló erkölcsi hatását is megbőnti, mert a kaszszellem jobb és hitványabb embercsoport közt tesz különbséget. Bizony míg e szellem fennáll, mindegyik csoport irányában a hűség és lelkiismeretesség egyenlő mértéke sem juthat öntudatra és érvényre a kötelesség teljesítését illetőleg. E bajok orvossága volna a polgári házasság, mely az egyházról csak abban különbözik, hogy a valóságos szolgálat-e merőben dogmatikus fogalomból eredő házassági akadályokat nem ismeri, az elválásnak, nem tudás szerint, hanem oly nyomós okokból helyt ad, mint a p. o. a protestanosknál mai nap is történhetik — és hogy a polgári hatóság előtt kötetik meg. Ismerem azon aggályokat, melyeket a keresztény kath. egyház a házasság szentségi jellegéből kiindulva a polg. házasság intézménye ellen támaszt; de mivel a házasság polgári ügy is: ez aggályokat feltétlenül figyelembe vehetőnek nem tartom; azon inkább csak ama kérdés eldöntéséről birhatok jelentéssel, hogy a polgári házasság mely alakja fogadassék el? En azt tartom, hogy egyelőre be lehet érni a szűkebb polgári házassággal, mely

szerint csak azok kelhetnek polgárilag egybe — feltéve, hogy egybekelekedtek az állam törvénye megengedi — kiknek összeadását az egyház jog eltérő intézkedése miatt a lelkesi hivatal megtagadta; sőt be lehet érni azzal, hogy ily alakban csupán a keresztény és nem keresztény felek közt köztendő házasságoknak adatik hely; mert utóvégre is fő a cél, azon társadalmi baj orvoslása, mely onnét ered, hogy még mindig kell lenni e hazában férfiaknak és nőknek, kik házasságot csupán a vallás különbsége miatt nem köthetnek.

Az adminisztráció és intézményei kérdésében ki kell jelentenem, hogy a centralizáció nem volt és nem is lesz soha ideálom. Az államhatalom legyen erős, minden ügyben mely állami, ott legyen a központi hatalom keze, s ezt a nép lássa és érezze; de ne ébressze azt a tudatot, hogy minden közügy állami ügy is egyszersmind. Ez egyértelmű volna a központi hatalom mindenhatóságával, mely a polgártól megvonja lassanként a cselekvés minden terét s maga iránt azon várakozást ébreszti, hogy a polgár mindent az államtól remél, s mindent az államra hagyott el, hol a közfőra magának kellene tevékenységet kifejteni; minek corollariuma: az államfeladatok oly felszaporodása, hogy a status aquo megoldására képtelenné válik. Azért én azt tartom, hogy a mit az egyén, család, társadalom elvégezhet, az nem állami teendő, s ösztöne barátja vagyok az élénk és egészséges municipális — városi, megyei — életnek. A helyhatóságok élet berendezése tekintetében pedig: a tisztviselők választását, ez életkor elidegeníthetetlen attributumának tartom, úgy azonban, hogy a hivatalok választás által való betöltésénél ne csak a szakképzettség biztosítása vitessék keresztül — miről a qualificationalis törvényben van gondoskodva, — hanem esetrel-esetre a hazaság iránt támasztható igények is érvényesüljenek. Az utóbbi követelmény kielégítésére legalkalmasabb mód az állam vető jogának megállapítása volna oly formán, hogy csak az lehetne választott tisztviselő, ki hazaság tekintetében is úgy megüti a mértéket, hogy a kormány által gyakorolandó vetőjoga nem ütközzék. Megengedem hogy ebből aggályok származnak, melyek a kormány hatalmi terjeszkedésére hívják fel figyelmünket; de eloszlanak ez aggályok ha meggondoljuk, hogy a municipium első tisztviselője, kinek okvetlenül a többség kifolyásának kell lennie, a vetőjog alól kivétel képezze, az csak a többi országos (columnialis) tisztviselőkre alkalmaztatnak; és ha nem felelünk, hogy a szóbanforgó jog — mely magyarajkú municipiumban alig válthatók praktikussá — a nemzetiségek helyhatóságai életében a magyarállam eszmeközvetítő bizottsága volna; mert akarmint oszkozdunk, a helyhatóságok élet közszellem nélkül csak „csengő érez és pengő cimbalom”, a közszellem pedig ott, hol a nemzetiségi törekvések összhangzavará hangszere is belejátszi a közszellem alakulásába, csak úgy lesz hazafias és magyar, ha azon kiválóbb köztisztviselők, kik szakképzettségükkel folynak be a közügyek intézésére — s így a közszellemet is sok irányban elhatárolólag befolyásolják — a magyar állameszmé kipurál: bajnokai közé tartoznak.

Aztán úgy az állam, mint a helyhatóságok ügykörében vannak feladatok, melyek most soha össze nem gyűjthető bizottságok által intézhetnének, vagy meg vannak írva a hatóságok hatáskörében, de soha napirendre nem kerülnek, s e mellett azon sajátságokkal bírnak, hogy ellátásuk nem szakismeretet, hanem jóakaratot, józan értelmet, jogérzelmeket és képességet igényel azon elv kereténél: „egyenlő mértékkel mindenkinél!” Az ily ügyek mily bátran rá lehetne bízni bizonyos önálló hatóságok hatáskörében azon értelmes, becsületes, vagyonilag független polgárokat, kik alig jelennek meg a közélet terén, csakhamar visszavonulnak a magánéletbe, mert igazságszeretüket sérti a közérdeket kizsákmányolni törekvő megismerkedő önző tusája, s azután legfeljebb annyit lehet róluk hallani, hogy az igazat meg szokták mondani minden körülmények közt mindenkinél. Mily ügybuzgó tiszteletbeli hivatalnokává válnának ezek a hazának; igazságszeretükkel hogy meg fogják erősíteni a hatóság iránti bizalmat, s mennyire megisztatnának és szilárdítanák a hatalommal érintkező nép jogtudatát; másfelől pedig ezek hivataloskodásában előkészítették az a nagy átalakulás, hol a tiszteletbeli tisztviselő átveszi a fizetéses tisztviselő teendőinek figyelemreméltó részét is, s ez által megkönnyíti az állam terheit.

Bizony, mondom, itt vannak elemei, a magyar nép körében az angol békebírói intézménynek. Csak fel kell azt használni, életre kell hívni és meg fogja tenni nálunk is azt a szolgáltatást, mit Angliában végez — a legégszesebb és leghatékonyabb intézményvé válik a jogállamnak.

De szükségesnek tartom a pénzügyi biróságokban csak csonkán kezdeményezett közigazgatási biróságok minden irányban való életbevitelét is, minthogy a sza-

bad polgár ezekben bírja kielégítő garanciáját annak, hogy mit tőle a közhatalom nevében követelnek, az adminisztratív-csokegek, azt a törvény követeli nem az önkény — és a mi a jogállam totetőzetének végső eséséit képezi — szükségesnek tartom egy legfőbb igazgatási itélőszék létesítését, a bírói függetlenségnek az emberi ész által kigondolható minden attributumával. Ez itéline az ország törvényhatóságai közt, továbbá ezek és a közhatalom szervei közt felmerülhető hatásköri összeütközések kérdésében, hogy ily a hatalmi túlkapásoknak eleje vessék. Ennek hatósága alá tartoznának mindazon jogkérdések, melyekben valamely alap-törvénynek oly tények által való lényeges megsértése forogna szóban, melyek a közhatalomtól, annak bármely szervétől erednek. A szent korona területén létező nemzetiségek jogai, Horvát szláv országok közjogi állása is — úgy miként ezeket törvény és államjogi szerződés megállapította: e forum tekintélyében találnak meg legfőbb biztosítást. De ennek itélete egyszersmind bevillagítana a törvény és igazság varázserével, a szent korona nép- és területi egysége ellen folytatott üzemek pokoli szövevényeibe és föltárná a művelt népek szeméi előtt, a magyar nemzetnek azon — évszázadok történetében is mindenkor nyilvánult jellemvonását, hogy törvényen vagy szerződésen alapuló nép- és nemzetiségi jogokat nem tiport el, nem forgatott ki soha, sem erőszakkal, sem az emberi elme fortélyával; sőt az ily jogok tiszteletben tartását saját hivatásával azonosította; mely igazság elismerését ugyan a jövőben is meg fogja nekünk adni a történelem itélőszéke; de nekünk ez elismerése jelenben is van szükségünk, hogy velünk legyen a művelt népek rokonszenve még akkor is, ha a nemzetiségi törekvések túlhajásait oda vinnék a dolgot, hogy a fegyver erejével kellene azokat a törvény és államszerződés határai közé visszazsorítani. S im e irányban is a kellő biztosíték csak a jogállam l. f. itélőszéke adhatja meg. Ha ez mond köztünk itéletet, hiába lesz akkor a panasz, hogy a magyar zsarnok, vagy igazságtalanul elnyom, önkénykedik. Ily panasz akkor inkább annak bizonyosságul szolgálja, hogy e hazában oly törekvések léteznek, melyek célja megsemmisíteni nemzetünket.

III.

A jogállam épületének jól bevégzett kiépítésére hazánkban azért van szüksége, hogy annak falai közt és tetőzete alatt, békésen, s az idők viharaitól menten folyhasson az a munka, melyet a magyar államhatalomnak, a magyar polgár és társadalomnak hazánk szellemi és anyagi felvirágoztatása végett kell véghezvinni.

Cultur-politikai kérdések fejtegetésébe bocsátkozni nem akarok. A tantügy terén több mint egy évtized alatt kifejtett tevékenységem nyujtat némi biztosítékot az iránt, hogy a közművelődés előmozdítását célzó kérdésekben ferde és veszélyes elveket aligha vallhatok. De az egyház és államközti viszony kérdését nem hagyhatom érintés nélkül; mert a velem egy hitfelekezethez nem tartozó polgárok méltán kérdezhetik: nem tartozom-e azok közé, kik a politikába átvisszik a felekezetiesség szellemét?

Kijelentem, hogy teljes tudatával bírok annak, hogy azon egyház, mely a magyar államot keresztényenne tette és első elhatározó tényező volt abban, hogy a nyugati civilizáció részesévé vált — értem a keresztény kath. egyházat — az apostoli királyság szívét foglalt helyet; a koronán belől és azon kívül oly hatalommal bír, melynek szálai a hazá tésztén minden irányban szétfutnak; de tudom azt is, hogy a protestans autonomia, az e hatalmi állás elismerését involváló compromissum kifolyása. A kath. egyháznak a hatalom; az én egyházamnak a szabadság jutott osztályrészül; amaz a súly, emez az elensúly, s hogy ez a kétó egyensúlyban áll, azt a két hitfelekezet közt országsszerte feltárlható béke áldásai az én elismerésemnél sokkal hangosabban tanúsítják. E biztos és arányos fejlődést lehetővé teszi egyensúly megbotnani, részéről nemcsak impolitikus, hanem lelkiismeretbe vágó dolognak is tartanám.

A gyakorlati politika a gazdasági élet terén is találhat magának elég tenni valót, többet hogy sem a nemzet erejét — melyre e téren oly nagy szükség van — felekezeti viszályok felidézésével megbontani igyekezzék.

A gazdasági élet különböző ágai közt kérészkívül a kereskedelemnek legmegnyugtatóbb a helyzete. Közép-Európa hitel-törvényeivel közös alapon nyugvó váltó- és kereskedelmi törvénykönyvünk s a magyar bírói karnak külföldön is elismert tekintélye, megszereztek kint, úgy mint bent a tőke nagyobb bizalmat, s e bizalom kereskedelmünknek mindinkább megadja az életfeltételei közt tartozó hitelt. Aztán vasutakat kapott, kikötőt nyert s a külügyi kormányknak — már nemzetközi szerződésekben is érvényesült — egyik legfőbb gondja, hogy világtorgalmi útját a kelettel összekötő vasutakban is

megtalálja; a consuliágok pedig folytonos sarkalás alatt állanak, hogy érdekeit a külföld piacain minél hűvebben és szakavatottabban képviseljék. A magyar államtól tehát általában elmondhatjuk, hogy a kereskedelem iránt megvette kötelességét. De a kérdés nem megfordítva állítható-e fel inkább: — t. i. hogy nem terhelte-e, le nem rót adósság a magyar állam irányában a kereskedelmet? S im e kérdésre felhangzik a panasz, hogy nem eléggé magyar. En értem a feleletet, melyet e panaszra a kereskedelem természeté ad. Neki cosmopolitának kell lenni; mert a kereskedő a forgalom közvetítése által termel — azért mindig ott van helyén, hol a javak forgalmának közvetítését leghasznosabb teszik a viszonyok, örökösön jár-ke, sokszor hetekig, hónapokig, sőt éveken keresztül tartózkodik külföldön, idegen népek közt, kiknek az érintkezés céljából nyelvet elsajátítani kénytelen. Vegyük ehhez azon gazdasági igazságot, hogy minél fejlettebb és egyoldalúbb valamely nép gazdasági élete, annál kevesebb önállósághoz jut kereskedelme s az annál inkább azon nép kereskedelmének hatása alá kerül; jellem, szellem, egy soknyelvű országban nyelv tekintetében is, mely sorsát elhatározólag befolyásolja. Hogy ily körülmények közt a pátriótizmus szempontjából hátrányos tünetek, a kereskedőosztály körében gyakoribbak, mint egyéb osztályok körében, az érthető dolog. De azért ez osztályra — legalább ennek zömére nézve — igaz marad az, hogy a szülöföld határozza el a pátriótizmust, hogy mint a költő magát kifejezte: „szívet cseréljen az, a ki hazát cseréli”. Ez örökös-vényű igazság hatása alatt — meg vagyunk róla győződve, hogy gazdasági életünk fejlődése és a magyar jogállam megszilárdulása, meg fogja adni a magyar kereskedelmének az az önállóságot, s a kereskedő vagyónak és üzletének azt a bizosságot, mely a hazaság kérdésében támasztott aggályokat eloszlatja.

Gazdasági tekintetben egészen más az iparos osztály helyzete. A kereskedelem útján forgalomba hozott, főleg külföldről importált s gyárilag előállított iparcikkek úgyszólván koldusbotra jutatták a magyar kisipart. Biztosítani az ember-ke munkáját a gépek munkájával szemben — megvéni a gépmunkában diadalmaszkodó tőke zsarnokságától, midőn tény, hogy egy valamire való állam gyárjai termelnek egy év alatt annyit, a mennyit hajdan a világ valamennyi rabszolgájának karja birt létrehozni: bizony nehéz gazdasági probléma. S e probléma megoldását még inkább nehezíti azon körülmény, hogy az államnak a gyáripárt fejleszteni, ápolni szintén kötelessége, mert a felszaporodott szükségleteket, melyek a műveltség haladásával egyre fokozódnak, minden irányban kielégíteni a kézműipar magán-évesére nincsen képesítve. De ennek fejlesztésére részéről a védvámok feltétlenül szükséges eszköznek nem tartom. Lehet adni, az új vállalatok javára biztosított adó-elengedés s egyelőnként által oly kedvezményezett állást a gyáripárnak — mint ez már törvényhozásilag is kezdeményezve lett — hogy védvám nélkül is elérheti azon gazdasági hasznát, melyet a védvám biztosít; — azzal a különbséggel, hogy e mód a fogyasztó közönség érdekeit inkább szemelőtt tartja. De hát a kisipar? mi fog azzal történni? Felfogásom szerint a kisipar jövőjét csak az biztosíthatja, ha minél közelebb hoztatnak hozzá a gyáripár előnyei, a nagy és olcsó tőke, az olcsón beszerzett nyersanyag és azon előnyök, melyek a készletben való eladásból származnak. Mind ezt szövetkezeti úton ily célokra szervezett érdekesportok által, a tőkeképzést pedig, melyből a kisiparos lassan törlesztendő olcsó kölcsönt kaphat részint takarékpénztár, részint az állam támogatása mellett megszerezhető hitel folytán, lassanként elérheti az iparos osztály. De mindez csak úgy mentheti meg — és halja meg a mit most mondok, mit ha nem hisz ámitja magát — ha alkotásaiban az emberke remekel, s az emberi izlés jobban megtalálja perfectióját, mint a gyártermékeiben; minőségileg szebbet, jobbat, használhatóbbat kell termelni a kézműiparnak, mint a mit a gyáripár előállít; — meg kell mutatni, hogy alkotó képessége van ott, hol a gyárakat és gépeket az alkotóképeség elhagyja — s akkor biztosítva lesz, sőt virágzóvá válik jövője. Az iparos osztály izlésének fejlesztésére a vidéken országsszerte létesítendő iparmúzeumok szolgálhatnak; de képességét a gyáripárt társnyíráló remek alkotására első sorban az ipari szakotkatás adhatja meg.

Hogy ipari szakotkatás minél nagyobb számmal létesíthessenek, hogy minél előbb bekövetkezzék az idő, hogy a kisiparjog itt szerzett képvisvénnyel tétessék függővé, és hogy az iparos osztály a törvényhozás által köteleztessék az érdekeit biztosító társulás útjára lépni, s az így szükségképpen alkotandó ipartársulat, s egyéb hasznos iparszövetkezetek pedig állami gyámoltás tárgyát képezze; — ez irányban hatni én az állam és kormány feladatok közé számítom s e nézetemet még akkor sem adnám fel,

ha azzal gyanúsítanának, hogy azok közbe tartozom, kik ma már azon — a nagy német államkancellárnak tulajdonított jelszó alatt csoportosulnak: „a modern állam gépezetét meg kell kenni a socializmus olajcsapójával”.

De Magyarország — miről ebből jeleink kellett volna szólnom — nem annyira iparal és kereskedéssel, mint inkább nyereségtel — főleg a földbírtok művelésével foglalkozó ország. A nép zöme a földbírtokra támaszkodik; abból meríti életfeltételeit, még a szive is hozzá van nősve úgy, hogy ez osztály szívereköz lüktetését kell tekintetünk a magyar nemzetiség első palladiumának! Es imé rémképektől beszélnek, azt hirdetik, hogy inog alatta a föld, maholnap kirántja a fölé az uszora. Fájdalom, a földbírtok terhének kiszámítására határozott biztos adataink még nincsenek. Statistikusok, hozzávetőleges számítás útján 149 millió forintra teszik. A magyar földbírtok körülbelül 46 millió 6 száz ezer holdat tesz ki. Egy holdra tehát 3 frt 40 kr. átlagos terhet lehet számítani. Egészen kibirtok (5–30 holdnyi területtel) 15 millió, a középirtok (30-tól 200 holdig) 7 millió hold körül van a hazában; a kettő együttvéve 22 millió holdat tesz ki. Ha a földbírtok egész terhe csupán erre esnék, egy holdra átlag 6 frt 70 krnyi terhet jutna. Azt hiszem, még nem oly nagy teher, hogy miatta kétségbe esnünk kellene; főleg ha meggondoljuk, hogy egyrésze nem kamatozó kölcsön, hanem a vagyon állásából, az örökösödés viszonyából ered terhe, hogy az uszortörvény a földterhe kamatot követelő részét is könnyebben elviselhetővé tette, miután annak a földbírtokot kizsákmányoló uszora perzentjét megszüntette. Aztán ne feleddük azt sem, hogy a közlekedési eszközök fejlesztése, a nemzetközi forgalom élénkítése és a közhatalom kezelőinek böles gondoskodása mindinkább könnyíti és biztosítja a nyers természet értékesítését s e körülmény könnyíti a földterhe elviselését. Ha van igen komoly és immunes veszély, mely miatt a földbírtok tönkrehajtat, azt inkább a gazdálkodás azon módjában lehet feltalálni, mely a földöt csak védi, de annak visszaadni nem akar, mely csak a jó időjárásra s az apáktól eltanult ismeretekre támaszkodik és nem akarja megérteni azt az igazságot, melyet a művelt népek fejlettebb gazdasági élete tényekkel, eredményekkel hirdet, hogy ma már a mezzei gazdának is szakismeretekre kell szert tenni, meg kell tanulni, gazdaságába át kell plántálni azt, mi a tudomány jónak és hasznosnak bizonyított; különben teljesülnek rajta az irás szavai: „elvész a tudomány nélküli való nép.”

A gazdasági oktatás — mit gazdasági tanítványok, vizelellépek stb. adnak meg, ha a magyar földbírtok és az erre támaszkodó nép jövőjét biztosítani akarjuk, ép oly szükséges — hogy aztan intensívebb gazdasági mód lépjen életbe, — a mely szükségesek a talaj termő erejét fenntartó és fokozó okoskúr beruházások. A gazdasági oktatást minél szélesebb körben keresztülvinni a kormány van hivatva, lehetőleg a megyék, városok közreműködésével, míg a beruházások tökélet igényelvén, a földterhel emelésével és szilárdításával állanak összefüggésben, mely ezeket a gazdasági egyletek, szövetkezetek és a külföldi tőkének, a magyar földhöz vezető útjait egyengető böles közhatalmi intézkedések hivatják. És én meg vagyok győződve, hogy a magyar jogállam megszilárdulása oly hitelintézeteknek is fog létezt adni olcsó külföldi tőke alapján, melyektől a magyar földbírtok beruházásokra oly kölcsönt kap, melyet hosszabb idő alatt, kamattal és tőketörlesztéssel magukban foglaló apróbb összegek szerint kell törlesztetni, úgy hogy ez idő alatt a földbírtok számára — mely a hitelintézetek adóssággal való terhelése — bizonyos járadék képződik, mely a jövőre nézve állandó jólelőmformát képez, az időről időre szükséges beruházások keresztülvitelére.

A gazdasági fejlődésnek azonban az állam, a termelés bármely ágát illetően s a gazdasági élet bármely viszonyában csak előmozdítója lehet; segélyt, gyámoltást adhat — kell is adnia — de gazdaggá, vagyonsóssá közvetlenül senkit nem tehet. A létesítés tehát a magán és társadalmi tevékenység feladata. Két mondas jut itt eszembe; mindegyik egy amerikai status-bölelőst — Franklintól — származik, ki úgy a nyilvános pályán, mint a magán viszonyok körében a „praktikai élet nagymesterének bizonyult. Ő azt tartotta, hogy „a henyesség rozsdá, mely jobban emészt mint a munka” s polgártársainak midőn azok egy árvérés alkalmával, melyen vele együtt résztvettek, a közterhek miatt panaszokdakt azt mondogta: „Kevésbétek kívánságaitokat — a ki megveszi azt mire nincs szüksége, nemsokára eladja azt is mire szüksége van, — vigyázzatok! mert a selyem és a bársony eloltja a konyhán a tűzet”. Az amerikai böles e mondasai a szorgalmas munkát és a takarékoskosságot nyilvánítják az anyagi jólét alapjaként. Hozzá tehetem, hogy e két értelem gyökerlása az embert erkölcsileg

